

منتخب زندگینامه یکصد و ده چهره از

آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران

بارقه‌های آفتاب

جلد دوم

دکتر علی اکبر ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران، ۱۳۹۰

تهران، خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱ - ۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: بارقه‌های آفتاب (جلد دوم)

نویسنده: دکتر علی اکبر ولایتی

ناظر: سجاد محمدی

ویراستار: مهناز مقدسی

طراح جلد: شیدا اسماعیلی

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۰)

حروفه متن: کریم ۱۴ روی ۱۸

چاپ: صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران:

خیابان ابن سینا (پارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۲۰۰۰

کاغذ تحریر سفید ۷۰ گرمی

بها: ۳۱۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ، هرگونه مسخره‌داری اعم از زیراکس، برعکس‌نویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در مجومه‌های مستندسازی و ماندگارها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

سرشناسه: ولایتی، علی اکبر، ۱۳۲۴-

عنوان و نام پندآور: منتخب زندگینامه یکصد و ده چهره از آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و سوم ایران: بارقه‌های آفتاب (جلد دوم)، علی اکبر ولایتی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ش. ج. عکس (رنگی)

شابک: دوره: 978-964-303-332-3

ج. ۱: 978-964-303-322-4

ج. ۲: 978-964-303-323-1

ج. ۳: 978-964-303-324-8

ج. ۴: 978-964-303-325-5

ج. ۵: 978-964-303-326-2

ج. ۶: 978-964-303-327-9

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابخانه.

یادداشت: شماره.

موضوع: دانشمندان اسلامی -- سرگذشتنامه.

موضوع: دانشمندان اسلامی -- ایران -- سرگذشتنامه.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۸ و ۵۲۱ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷.۹۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۰۴۶۱۸

فهرست

۱۱	 مقدمه
۱۹	 اصفهانی، محمدصادق (۱۰۹۱ ق)
۱۹	 زندگی
۳۰	 تقویم البلدان
۲۱	 تحقیق الاعراب فی اسماء البلاد
۲۵	 آقامیرک (قرن دهم هجری قمری)
۳۵	 زندگی
۲۶	 استادان
۳۷	 شاگردان
۳۷	 آثار
۳۸	 ویژگی‌های آثار

- ۳۳.....امیر کبیر، میرزا تقی خان (۱۲۲۲-۱۲۶۸ق).....
- ۳۳.....زندگی.....
- ۳۸.....خدمات امیر کبیر.....
- ۴۰.....قتل امیر کبیر.....
- ۴۱.....توسعه دانش و فرهنگ.....
- ۴۹.....امین الاسلام طهرسی (-۵۴۸ق).....
- ۴۹.....زندگی.....
- ۵۰.....استادان و شاگردان.....
- ۵۱.....عقلم علمی.....
- ۵۱.....آثار.....
- ۵۲.....مجمع البیان.....
- ۵۷.....انصاری، خواجه عبدالله (۳۹۶-۴۸۱ق).....
- ۵۷.....زندگی.....
- ۶۰.....استادان.....
- ۶۰.....افکار و اندیشه‌ها.....
- ۶۳.....آثار.....
- ۷۱.....انصاری، شیخ مرتضی (۱۲۱۲-۱۲۸۱ق).....
- ۷۱.....زندگی.....
- ۷۳.....استادان و شاگردان.....
- ۷۴.....آثار.....
- ۷۶.....جایگاه.....
- ۸۱.....انوری (قرن ششم هجری).....
- ۸۱.....زندگی.....

۸۴	معاصران
۸۵	آثار
۸۶	سبک
۹۳	بلعمی، ابوعلی (قرن چهارم هجری)
۹۳	زندگی
۹۶	معاصران
۹۷	تاریخ بلعمی یا ترجمه تاریخ طبری یا تاریخ نامه طبری
۹۸	جایگاه اثر
۹۹	چاپها
۱۰۰	آثار دیگر
۱۰۵	بلعمی، ابوالفضل (- ۳۲۹ ق)
۱۰۵	زندگی
۱۰۸	آثار
۱۱۳	بهبزاد سلطانی، کمال الدین (- ۹۴۲ ق)
۱۱۳	زندگی
۱۱۴	دوران شکوفایی
۱۱۵	استادان
۱۱۶	شاگردان
۱۱۷	آثار
۱۱۹	بررسی آثار و سبک
۱۲۱	بهبزاد از دیدگاه دیگران
۱۲۷	بوزجانی، ابوالوفا (۳۲۸-۳۸۸ ق)
۱۲۷	زندگی

- ۱۳۹ علمای هم‌عصر
- ۱۳۱ فعالیت‌های علمی
- ۱۳۳ آثار
- ۱۴۱ بیرجندی، نظام‌الدین عبدالعلی (قرون نهم و دهم هجری)
- ۱۴۱ زندگی
- ۱۴۲ آثار
- ۱۵۱ بیهقی، ابو الفضل (۳۸۵-۴۷۰ ق)
- ۱۵۱ زندگی
- ۱۵۶ آثار
- ۱۶۳ بیرونی، ابوریحان (۳۶۲-۴۴۵ ق)
- ۱۶۳ زندگی
- ۱۶۸ آثار
- ۱۶۹ ریاضیات و نجوم
- ۱۷۴ دیگر آثار
- ۱۷۹ تفتازانی، سعدالدین مسعود (- ۷۹۲ ق)
- ۱۷۹ زندگی
- ۱۸۱ استادان و شاگردان
- ۱۸۲ جایگاه
- ۱۸۳ آثار
- ۱۸۳ الف) چاپی
- ۱۸۶ ب) خطی
- ۱۸۷ آرای کلامی تفتازانی

۱۹۳	 ثعالی، ابواسحاق (۴۲۷ ق)
۱۹۳	 زندگی
۱۹۴	 استادان و شاگردان
۱۹۵	 آثار
۲۰۷	 جامی، نورالدین ابوالبرکات عبدالرحمان (۸۱۷-۸۹۷ ق)
۲۰۷	 زندگی
۲۱۱	 استادان و شاگردان
۲۱۱	 معاصران
۲۱۲	 مذهب و اندیشه‌ها
۲۱۴	 آثار
۲۱۷	 ویژگی‌های شعری
۲۲۳	 نمایه

مقدمه

در طی مراحل طراحی و شکل‌گیری طرح تألیف ۱۱۰ عنوان کتاب تک‌نگاری دربارهٔ بزرگان تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی به این نتیجه رسیدیم که مناسب است فهرست مصوری از ۱۱۰ نفر از بزرگان علم و فرهنگ اسلام و ایران را به عنوان مکمل تک‌نگاری‌ها منتشر کنیم. از دلبستگی‌های این‌جانب، ارائهٔ «تصویری» از این دانشمندان بود. همواره در کشورهای گوناگون کوشش‌هایی در به تصویر کشیدن چهرهٔ بزرگان و اندیشمندان گذشته، کسانی که پیش از ورود صنعت عکاسی به کشورهای اسلامی می‌زیسته‌اند، وجود داشته و دارد. این تصاویر در قالب تمبر، نقاشی، مینیاتور و مانند آن

روانۀ بازار شده و متأسفانه در ورای برخی از آنها سوء نیت نیز دیده می‌شود.

از دیگر سو، در کشور ما نیز در طی دهه‌های گذشته برای به تصویر کشیدن چهرۀ بزرگان کوشش‌هایی شده است. بر همین اساس است که امروزه ما بر سر شکل ظاهری و چهرۀ حکیم ابوالقاسم فردوسی، براساس تندیس ساخته‌شده در میدان فردوسی تهران، حکیم ابوعلی سینا، براساس نقاشی‌ها و تمبرهای تصویرشده از شیخ‌الرئیس، و چند شخصیت دیگر، تفاهم ذهنی داریم و هرگاه که نامی از این بزرگواران به‌میان می‌آید، بی‌اختیار همین تصاویر کمابیش استانداردشده در ذهن همه ما نقش می‌بندد.

براساس همین تجربه اندک، به‌منزله بخشی از تجربه‌های مجموعه آفتاب، گروهی به سرپرستی این‌جانب مصمم شدند تا در کوششی اولیه تصویری از ۱۱۰ تن از اندیشمندان دورۀ اسلامی را فراهم کنند.

برای رسیدن به این مقصود، مؤلفه‌هایی هم تدبیر کردیم. این مؤلفه‌ها بدین قرار است:

الف) این کوشش نخستین کوشش فراگیر برای تصویرسازی بزرگان و آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و ایران در

کشورمان است. بر این اساس، همه تصاویر را باید تنها و تنها «ویرایش اولیه و خام» به حساب آورد.

این تصاویر را فقط باید نخستین کوشش‌ها برای یکسان‌سازی چهره بزرگان ما دانست که نهایی‌شدن آن همکاری همه هنرمندان و اهل فرهنگ را می‌طلبد.

ب) در چندین مورد، چه براساس قرائن تاریخی و چه براساس سابقه، هنری، تصاویری از چهره هنرمندان تهیه شده و مورد قبول جامعه نیز قرار گرفته است. از جمله تصاویر حکیم ابوالقاسم فردوسی و شیخ الرئیس، که پیش از این بدان اشاره شد، و تصویری که از سوی بنیاد حکمت اسلامی صدرا در چند سال گذشته برای صدرالمتألهین ارائه شده است. در کوشش حاضر، سعی شده است همه این تصاویر جمع‌آوری شده و براساس همین الگوها تصویری (که جدید نیست) طراحی شود. بر این اساس، ما چهره جدیدی از چهره‌هایی با تصاویر جاافتاده ارائه نداده‌ایم؛ بلکه در جهت یکسان‌سازی مجموعه حاضر، کوشیده‌ایم شکل هنری یکسانی با دیگر تصاویر مجموعه تهیه شود. از میان نمونه‌های تاریخی نیز دست کم باید از دو تصویر یاد کرد. یکی، تصویری که از میرزا صائب تبریزی در یک مجموعه خطی اشعار و به خط

خود او وجود دارد (این مجموعه با نام سفینه صائب با کوشش مشترک دانشگاه اصفهان و مرکز احیای میراث اسلامی در سال ۱۳۸۵ ش در اصفهان به چاپ رسیده است) و دیگر، تصویری که در کاخ چهلستون اصفهان از شاه عباس صفوی در یک مجلس بار عام تصویر شده است. در هر دو مورد ما از همین تصاویر برای ارائه چهره آن‌ها استفاده کرده‌ایم.

ج) در طرح حاضر کوشیدیم از همه امکانات و تلاش‌های سابق بر این مدد جوئیم. تقریباً همه تمبرهای چاپ‌شده طسی نزدیک به ۱۰۰ سال گذشته در ایران را بررسی کردیم. همچنین کوشیدیم همه مجسمه‌های موجود از اندیشمندان و بزرگان فرهنگ و کشورمان را، در سراسر ایران، بررسی کنیم. بر این اساس، همه مجسمه‌های بوستان‌ها و موزه‌های تهران و شهرستان‌ها (از جمله تبریز، اصفهان، کاشان، نیریز فارس، جزیره کیش) را بررسی و از آن‌ها عکس تهیه کردیم.

د) نکته دیگر، توجه به آداب و نوع لباس مردم بوده است. از نظر سنتی، تا همین چند دهه پیش استفاده از کلاه به هرگونه سربازار در میان مردم، به ویژه مشایخ، ضروری بود و ظاهرشدن در انظار با سر برهنه (به قول شادروان پروین اعتصامی «بی کلاهی») نوعی ناهنجاری اجتماعی به‌شمار

می‌آمد؛ بنابراین، در همهٔ موارد کوشیدیم با بررسی و مطالعهٔ تطور «سرايزار ايرانيان» تصويری بدون اين پوشش تهيه نکنيم. اگرچه متأسفانه و براساس غفلت از اين رکن مهم آداب ايراني طی چند سال گذشته تصاویری از بعضی از اندیشمندانمان طراحی شده که اين موضوع مهم در آن مورد غفلت قرار گرفته است. اگر تصويری با اين نوع نقایص تهيه شده و مقبولیت عام هم پیدا کرده است، ما نیز از همان تصوير استفاده کرده‌ايم.

ها اگرچه تاکنون چند پژوهش مفصل دربارهٔ پوشاک ايرانيان صورت گرفته، تا رسیدن به سرمئزل مقصود و ارائهٔ مدلی «بصري» از پوشاک ايرانيان در نقاط گوناگون کشور و در ادوار گذشته راه درازی باقی مانده است.

برای جلوگیری از نقص و اشتباه فاحش در نخستين کوشش خود در اين مقوله، صلاح آن دیديم که در نخستين ارائهٔ تصوير از چهرهٔ اين بزرگان، همهٔ تصاویر در قالب نیم‌تنه تهيه شوند تا، با استفاده و پشتیبانی از پژوهش‌های مفصل و نهایی دربارهٔ پوشاک اقوام مختلف، در ویرایش‌های بعدی، تصوير تمام‌قد اين افراد تهيه شود.

و) علاوه بر تصويری که برای هر یک از اشخاص آورده شده، مقالهٔ زندگي‌نامه‌ای کوتاهی هم برای آن شخص تهيه شده تا اطلاعات اولیه دربارهٔ تاريخچهٔ زندگي اين افراد ارائه دهد.

ز) ترتیب آوردن زندگی‌نامه‌ها و چهره‌ها الفبایی است. در مواردی نتوانسته‌ایم اسم اشهر افراد را ملاک معرفی آن‌ها قرار دهیم؛ چون کوشیدیم پراکندگی ۱۱۰ زندگی‌نامه در شش مجلد براساس روشی آماری و منطقی صورت گیرد.

باز هم تأکید می‌کنم که این کوشش تنها صورتی اولیه برای ارائه این تصاویر است. هنوز راه درازی باقی است تا همه این تصاویر مقبولیت یابد و توسط نهادهای دولتی به‌عنوان استاندارد چهره آنان معرفی شده و شکلی کاملاً هنرمندانه از آنان نقاشی شود.

مجموعه حاضر حاصل کوشش افراد بسیاری است. ضروری است از همه این عزیزان به ویژه خانم‌ها مهناز مقدسی و شیدا اسماعیلی و آقایان محمد دیبافرد، هومن عباسپور، مهدی حبیبی، اسماعیل ناظم‌نیا، و اکبر ساعتچی، که در تهیه این مجموعه تلاش فراوان کرده‌اند، نهایت قدردانی را به‌عمل آورم.

دکتر علی اکبر ولایتی